

ROMAN GARBIEC

Politechnika Częstochowska
<https://orcid.org/0000-0001-9868-6204>
e-mail: roman.garbiec@pcz.pl

Wiedza ubezpieczonych o polskim systemie rentowym i ich propozycje zmian w systemie

Streszczenie. Reforma polskiego systemu ubezpieczeń społecznych zrealizowana w 1999 roku nie objęła systemu rentowego. System ten funkcjonuje (z niewielkimi zmianami) według zasad wprowadzonych w 1971 roku. Pomimo tak starych rozwiązań wiedza ubezpieczonych o systemie jest niewystarczająca. Celem niniejszego artykułu jest prezentacja zakresu wiedzy ubezpieczonych o polskim systemie rentowym i ich propozycje reformy tego systemu. Metodą badawczą wykorzystaną w przygotowaniu artykułu była ankieta, którą zbadano 502 osoby ubezpieczone w polskim systemie ubezpieczeń społecznych. Przeprowadzono również analizę literatury. Zakres wiedzy ubezpieczonych o polskim systemie rentowym jest niepełny, znikomy lub żaden. Paradoksem jest fakt, że system ten jest obowiązkowy, a jego uczestnicy nie znają zasad funkcjonowania systemu i niezbyt chętnie chcą poszerzyć swoją wiedzę o nim. Niski stan wiedzy ubezpieczonych ma wpływ na ich propozycje reformy systemu. Z przeprowadzonego badania wynika, że znaczna część respondentów chce reformować publiczny system rentowy poprzez zwiększenie dopłat państwa albo zachować aktualne rozwiązania. W związku z tym konieczne są dalsze działania prowadzące do zwiększenia poziomu wiedzy ubezpieczonych, z wykorzystaniem między innymi wskazanych przez nich propozycji. Zadania te winny być realizowane przez system edukacji w szkołach oraz działania firmy ubezpieczeniowej realizującej zadania z tego zakresu (ZUS) oraz pracodawców.

Słowa kluczowe: system rentowy, wiedza, niewiedza, zmiany w systemie

<https://doi.org/10.58683/dnswsb.2119>

1. Wstęp

Wiedza i niewiedza (ignorancja) są podstawowym determinantem rozwoju nauki. W badaniach z zakresu polityki społecznej brak jest publikacji na temat wiedzy/niewiedzy o zagadnieniach dotyczących systemu rentowego w Polsce. Samo spreycyzowanie przedmiotu badania stanowi wyzwanie: czy będzie badana wiedza, czy też ignorancja respondentów. O relacjach i zależnościach pomiędzy niewiedzą

i ignorancją pisał Czesław Mesjasz, według którego „ignorancja jest to określenie normatywne, pejoratywne i oznacza brak wiedzy (brak podstawowej wiedzy) w danej dziedzinie” (Mesjasz, 2017, s. 3)¹. Dotychczasowe badania wiedzy o systemie ubezpieczeń społecznych w Polsce wykazały, że wiedza Polaków w tym zakresie zależy od źródeł, na które się powołują. Badani najczęściej wskazują: telewizję (25%), kontakt z ZUS (17%), stronę internetową ZUS (12%), rozmowy ze znajomymi i rodziną, prasę internetową (12%). Polacy przeważnie nie interesują się ubezpieczeniami społecznymi — 46% nie szuka informacji na ten temat. Badani nie posiadają wiedzy o ubezpieczeniach społecznych, nie korzystają z dostępnych instrumentów dodatkowego ubezpieczenia i pokładają (niewielką) nadzieję w bazowym systemie emerytalnym, którego emanacją jest niezbyt dobrze oceniany przez nich ZUS (zob. Marczak, 2016, s. 22–26).

Polski system rentowy funkcjonuje w niezmienionej postaci od lat 70. XX wieku. Konieczność jego reformy i dostosowania do wyzwań XXI wieku jest aksjomatem w polskiej polityce społecznej. Niestety, reforma tego systemu nie była i nadal nie jest priorytetem polskiego rządu. Ignorowanie tego problemu negatywnie wpływa na funkcjonowanie polskiej gospodarki, nadmiernie obciążonej podatkami socjalnymi. Konieczność uzupełniania przez państwo bieżących wydatków Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (FUS) jest permanentnym obciążeniem dla gospodarki narodowej (Garbiec, 2020b, s. 9).

Problemem badawczym prezentowanym w niniejszym artykule jest określenie poziomu wiedzy ubezpieczonych o publicznym systemie rentowym i ich propozycje reformy systemu, a w szczególności znalezienie odpowiedzi na poniższe pytania:

- ▶ Czy ubezpieczeni znają zasady finansowania systemu rentowego?
- ▶ Czy ubezpieczeni znają kryteria nabywania prawa do podstawowych świadczeń rentowych?
- ▶ Jaki jest zakres niewiedzy ubezpieczonych o obowiązkowym systemie rentowym?
- ▶ Jakie propozycje zmian w systemie rentowym chcieliby wprowadzić ubezpieczeni?

Jako metodę badawczą zastosowano kwestionariusz ankiety. Badaniu poddane zostały 502 osoby ubezpieczone w polskim systemie ubezpieczeń społecznych,

¹ Cz. Mesjasz w artykule *Ignorancja i wiedza w zarządzaniu* przytacza dyskusję toczoną na forum międzynarodowym o zależnościach pomiędzy ignorancją a wiedzą i niewiedzą. Więcej na ten temat zob. Janich & Rhein (2010, s. 95), Roberts (2012, s. 219), Proctor (2008, s. 5).

posiadające tzw. tytuł ubezpieczenia, czyli osoby posiadające umowy o pracę, umowy cywilnoprawne, prowadzące działalność gospodarczą i osoby współpracujące.

2. Prezentacja systemu rentowego w polskich publikacjach

Polski system rentowy stanowi jeden z czterech podstawowych elementów polskiego systemu ubezpieczeń społecznych, w którym ubezpieczamy się od ryzyka długotrwałej niezdolności do pracy i śmierci żywiciela rodziny. System ten funkcjonuje w tej formie (z nielicznymi zmianami w zakresie orzekania) od 1971 roku. Systemowa reforma polskich ubezpieczeń społecznych z 1999 roku nie wprowadziła w nim żadnych zmian. A co gorsze, „reforma systemu emerytalnego wprowadzona w 1999 roku doprowadziła do powstania głębokich niespójności między systemem emerytalnym oraz rentowym. Wskazuje na to wyraźna różnica relatywnych poziomów emerytur i rent w odniesieniu do poziomu wynagrodzeń ubezpieczonych oraz stażu pracy. Rozdźwięk ten może być przyczyną poczucia niesprawiedliwości wśród osób otrzymujących świadczenie, którego wysokość była ustalona na podstawie mniej korzystnych zasad. Prognozowany spadek stopy zastąpienia w systemie emerytalnym będzie czynnikiem dodatkowo potęgującym problem opisanych rozbieżności. Proces ten skłania do podjęcia rozważań na temat reformy systemu rentowego. Zmiany te powinny być wprowadzane stopniowo. Ich istotą powinno być dążenie do obniżenia relatywnej wysokości świadczeń rentowych przy utrzymaniu wzrostu ich wartości realnej. Zmiana zasad ustalania wysokości świadczeń nie może doprowadzić do ich obniżenia poniżej akceptowalnego społecznie minimum” (Błoch, 2018, s. 37–38).

W polskiej literaturze przedmiotu prezentowane w tej dziedzinie są przede wszystkim artykuły z zakresu prawa. Niewiele jest tekstów o aspekcie społeczno-ekonomicznym. Przykładem takiej publikacji jest artykuł Wiktora Błocha, w którym przedstawiono rentę socjalną jako świadczenie z zabezpieczenia społecznego. Zwrócono w nim uwagę na fakt, iż jego rolą jest gwarantowanie środków utrzymania na podstawowym poziomie osobie, której niezdolność do pracy powstała przed wejściem na rynek pracy. (...) Problem zakwalifikowania renty socjalnej do określonej grupy świadczeń (ubezpieczenia społeczne, zaopatrzenie społeczne, pomoc społeczna) pozostaje dalej kwestią otwartą dla dalszych badań naukowych (Maliszewski & Lizakowski, 2019, s. 207).

Natomiast Katarzyna Szlachta-Kisiel w swoim artykule z tej dziedziny stwierdza, że „ryzyko niezdolności do pracy towarzyszyło człowiekowi od zawsze, jednak dopiero wielkie zapotrzebowanie na robotników najemnych w dobie rewolucji

przemysłowej sprawiło, że ludzie ci zaczęli domagać się ochrony w sytuacji niezdolności do wykonywania pracy. Ryzyko niezdolności do pracy ewoluowało wraz ze zmieniającymi się stosunkami społecznymi, gospodarczymi, politycznymi. Zmieniała się nie tylko definicja i zakres tego pojęcia, ale także zakres ochrony. Ryzyko niezdolności do pracy w XXI wieku nie jest tym samym ryzykiem, które definiowano u schyłku XIX wieku, dlatego w opracowaniu wskazane zostały współczesne problemy starzejącego się społeczeństwa i kształtowania się ryzyka niesamodzielności” (Szlachta-Kisiel, 2020, s. 154).

Tymczasem Marek Pogonowski w artykule o prewencji rentowej prezentuje jej dwa aspekty: „rzeczowy – obejmujący infrastrukturę umożliwiającą rehabilitację leczniczą oraz finansowy – obejmujący świadczenia pieniężne, których wypłata stanowi zabezpieczenie materialne w czasie procesu powrotu do zdrowia” (Pogonowski, 2020, s. 115).

Natomiast Gertruda Uścińska, pisząc m.in. o systemie rentowym, stwierdza, że „wśród wielu zadań ustawowych, które Zakład Ubezpieczeń Społecznych realizuje na rzecz osób niepełnosprawnych, szczególne miejsce aktualnie zajmują dwa: renty z tytułu niezdolności do pracy i świadczenia uzupełniające dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji. Pierwsze z nich to działanie o bardzo dużej skali, utrwalone w systemie ubezpieczeń społecznych, natomiast drugie to *novum* wśród realizowanych przez ZUS rozwiązań adresowanych do osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji” (Uścińska, 2021, s. 64).

Zdaniem Marcina Bartkowiaka i Joanny Ratajczak „renta rodzinna po zmarłym żywicielu jest istotnym elementem zabezpieczenia emerytalnego. Oznacza to, że zakres podmiotowy beneficjentów renty rodzinnej zostanie ograniczony do osób w wieku równym co najmniej minimalnemu wiekowi emerytalnemu, będących jedynymi beneficjentami tego świadczenia. Rencie wdowiej przypisywane są dwa cele: (1) ochrona przed ubóstwem osób, które pozostawały na utrzymaniu zmarłego, (2) utrzymanie dotychczasowego poziomu życia osób, wobec których zmarły miał obowiązek alimentacyjny. Badanie wykazało, że analogicznie do celów zabezpieczenia emerytalnego, pierwszy z nich można by zaliczyć do poziomu makro, a drugi do poziomu mikro. Oba te dążenia konstytuują adekwatność świadczeń zabezpieczenia finansowego (tu bazowego) w odniesieniu do osób starszych. (...) Podstawowy wniosek dotyczy tego, że dla osób pobierających świadczenie z bazowego systemu emerytalnego w pierwszym roku po przejściu na emeryturę renta rodzinna w bardzo ograniczonym stopniu wpływa na adekwatność świadczeń. Zdecydowanie ważniejszym instrumentem, także dla kobiet, jest emerytura minimalna” (Bartkowiak & Ratajczak, 2021, s. 37).

O samej konieczności reformy systemu rentowego w Polsce pisał Roman Garbiec, stwierdzając, że „aby system ubezpieczeń społecznych był systemem zinte-

growanym, musi spełniać obligatoryjnie wymogi standardu ubezpieczeniowego, czyli winien być efektywny finansowo. Dalsze dotowanie systemu ubezpieczeń społecznych staje się obciążeniem dla budżetu państwa, zmniejsza wzrost PKB i ogranicza środki na inwestycje. W związku z tym należy dokonać korekt w aktualnie funkcjonującym systemie” (Garbiec, 2020a, s. 19).

3. Badania systemów rentowych w literaturze międzynarodowej

W ostatnich latach w literaturze międzynarodowej dotyczącej systemów rentowych autorzy skupiają się na szczegółowych rozwiązaniach w zakresie sytuacji świadczeniobiorców. Sytuacja taka jest konsekwencją funkcjonowania systemów rentowych w różnych państwach w sprawdzonych od wielu lat rozwiązaniach, niewymagających zmian systemowych i parametrycznych.

Według Hansa Fehra prawie wszystkie rozwinięte gospodarki świata zachodniego zmagają się z szybko starzejącym się społeczeństwem, co wywiera znaczną presję na przyszłą stabilność finansowanych z systemu repartycyjnego systemów emerytalnych. W konsekwencji kraje takie jak Stany Zjednoczone, Francja, Włochy czy Niemcy starają się opóźnić przejście na emeryturę i zachęcać starszych pracowników do aktywności zawodowej oraz zatrudniania ich poprzez podnoszenie powszechnego wieku emerytalnego i ograniczanie zachęt do wcześniejszego przechodzenia na emeryturę. Trudności związane z podniesieniem efektywnego wieku emerytalnego wynikają przynajmniej częściowo z jednoczesnego wypłacania rent inwalidzkich i emerytur. Renta inwalidzka pozwala osobom cierpiącym na poważne ograniczenia psychiczne lub fizyczne związane z pracą uzyskać rentę. W związku z tym stosunkowo zdrowi ubezpieczeni, którzy chcą przejść na wcześniejszą emeryturę, mogą spróbować wykorzystać rentę inwalidzką jako alternatywną ścieżkę przejścia na emeryturę². Hans Fehr, opierając się na wcześniejszej dyskusji, stwierdza, że Niemcy, podobnie jak wiele innych krajów, sukcesywnie zmniejszały świadczenia emerytalne i renty inwalidzkie, a także usuwały zachęty do wcześniejszego przechodzenia na emeryturę. W 2007 roku wprowadziły stopniowe podwyższanie wieku emerytalnego z 65. do 67. roku życia w okresie od 2012 do 2031 roku. Jednak podniesienie wieku emerytalnego okazało się również

² N. Maestas, K.J. Mullen i A. Strand wykazali, że wielka recesja w latach 2008–2012 zwiększyła liczbę beneficjentów ubezpieczenia rentowego w Stanach Zjednoczonych o prawie 9% (Maestas, Mullen, & Strand, 2021).

bardzo niepopularne ze względu na powszechne obawy, że osoby wykonujące wymagające fizycznie i często nisko płatne prace będą głównymi przegranymi (Fehr, 2024, s. 335–337, cyt. za Börsch-Supan, Rausch, & Goll, 2020, s. 175–226)³.

Natomiast Sina Wittlund, Arnstein Mykletun i Thomas Lorentzen w swoim badaniu systemu rentowego w Norwegii stwierdzili, że od lat 90. XX wieku transformacje strukturalne w norweskiej gospodarce zmniejszyły możliwości zatrudnienia dla młodych ludzi o niskich kwalifikacjach i bez formalnego wykształcenia. Równolegle z tymi zmianami gospodarczymi nastąpił znaczny wzrost odsetka młodych rencistów. Zapobieganie odchodzeniu z rynku pracy wymaga dogłębnego zrozumienia procesu przejścia na rentę inwalidzką. Badania ukierunkowane zostały na zidentyfikowanie najczęstszych ścieżek przejścia na rentę inwalidzką młodych mieszkańców Norwegii w latach 1993–2014 oraz sprawdzenie, czy ścieżki i struktura młodych rencistów zmieniały się w czasie (Wittlund et al., 2022). Erik Hernæs, Simen Markussen, John Piggott i Knut Røed w swojej publikacji ocenili kompleksową reformę wcześniejszej emerytury z 2011 roku w Norwegii. Ich zdaniem ulepszone bodźce do pracy spowodowały znaczny wzrost zatrudnienia kosztem wcześniejszej emerytury i odejścia z systemu ubezpieczeń rentowych. Poprawa płynności finansowej dzięki obniżeniu wieku dostępu do własnych funduszy emerytalnych na warunkach neutralnych aktuarialnie spowodowała niewielki wzrost zatrudnienia i znaczny spadek uczestnictwa w programach rentowych. Prawidłowo zaprojektowane reformy emerytalne muszą zatem uwzględniać wzajemne oddziaływanie między programami rentowymi a programami ubezpieczeń rentowych (zob. Hernæs et al., 2024, s. 27–77).

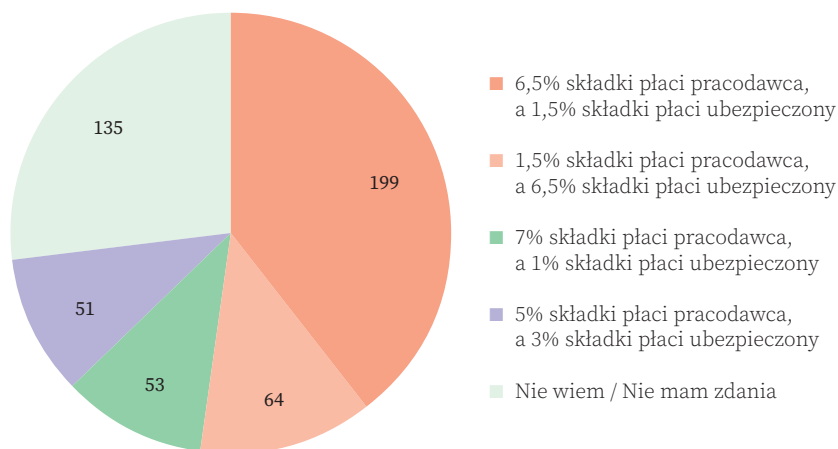
Natomiast Marianna Virtanen, Katriina Heikkilä, Jussi Vahtera, Mika Kivimäki, Jaana Halonen, Kristina Alexanderson, Simo Rautiainen, Tea Lallukka i Ellenor Mittendorfer-Rutz w swoich badaniach skupili się na charakterystyce rejonów Szwecji (290 gmin), w których występowały wskaźniki nierówności społeczno-ekonomicznych, i ich relacjach z wysokościami rent inwalidzkich (zob. Virtanen et al., 2022, s. 703n). Tymczasem Kaarina Reini i Jan Saarela w swoich badaniach prezentowali zasiłek chorobowy wypłacany w Finlandii, który jest ich zdaniem wskaźnikiem przejściowego złego stanu zdrowia, ale wiąże się również ze zwiększonym ryzykiem otrzymania renty inwalidzkiej. W badaniu skupili się na długoterminowym ryzyku pobierania renty inwalidzkiej po pierwszym zarejestrowaniu zasiłku chorobowego (zob. Klein, Reini i Saarela, 2021). Natomiast w publikacji na temat świadczeń rentowych w Finlandii Petra Sohlman zauważa, że kluczowe jest zidentyfikowanie pracowników najbardziej narażonych na trwałą utratę zdolności do pracy. W zastosowaniach praktycznych niezbędne są modele wieloczynnikowe

³ Scheubel i in. (2013) podają wyniki sondaży opinii publicznej, które pokazują, że około 80–90% społeczeństwa sprzeciwia się tej reformie (Scheubel, Schunk, & Winter, 2013, s. 549–574).

do oceny łącznego wpływu czynników ryzyka (zob. Sohlman, 2024). Zachary A. Morris prezentował w swojej publikacji z 2024 roku oceny dostępności i wysokości świadczeń z tytułu niepełnosprawności w Stanach Zjednoczonych. Wyniki badania wskazują, że ponad 50% starszych dorosłych w wieku produkcyjnym z niepełnosprawnością zawodową nie otrzymuje świadczeń rentowych, chociaż wskaźniki pobierania świadczeń są wyższe niż średnio w innych krajach (27 krajach) o wysokich dochodach. Osoby pobierające świadczenia mają ponadto większe trudności z osiągnięciem odpowiedniego standardu życia niż osoby, które nie otrzymują świadczeń z tytułu niepełnosprawności (zob. Morris, 2024).

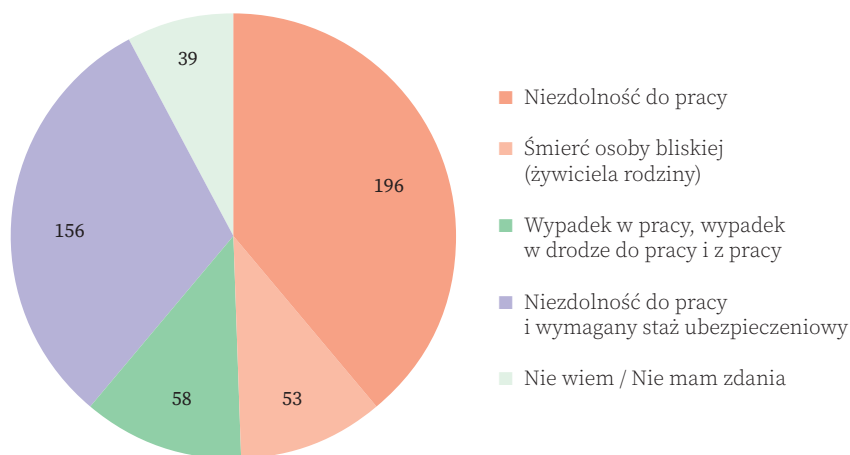
4. Analiza badania wiedzy i propozycji zmian w polskim ubezpieczeniu rentowym

Badanie zakresu wiedzy i niewiedzy o polskim systemie ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych przeprowadzone zostało na przełomie 2024 i 2025 roku na grupie 502 respondentów. Badanie dotyczyło uczestników polskiego systemu ubezpieczeń społecznych (opłacających składki na ubezpieczenia społeczne) i zatrudnionych na podstawie: umowy o pracę, umowy cywilnoprawnej (umowy zlecenia, umowy o świadczenie usług, umowy o dzieło) oraz osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą i osób z nimi współpracujących (członkowie rodziny tych osób). Na rysunku 1 prezentowane są dane o wiedzy respondentów na temat zasad finansowania systemu rentowego w Polsce.

Rys. 1. Wiedza o finansowaniu świadczeń rentowych w Polsce
Źródło: Opracowanie własne

Z przeprowadzonego badania wynika, że tylko około 40% respondentów zna zasady finansowania systemu rentowego w Polsce. Niestety, co czwarty badany nie ma żadnej wiedzy na ten temat (26,9%). Co trzeci respondent (33,45%) nie zna stawek finansowania systemu, chociaż ma wiedzę o występowaniu dwóch podmiotów opłacających składkę rentową. Stan wiedzy badanych na temat podstaw finansowania ubezpieczenia rentowego jest zły, gdyż mniej niż połowa respondentów nie ma pojęcia, jak płaci tę obowiązkową składkę. Na rysunku 2 prezentowana jest wiedza respondentów o prawie do renty z tytułu niezdolności do pracy.

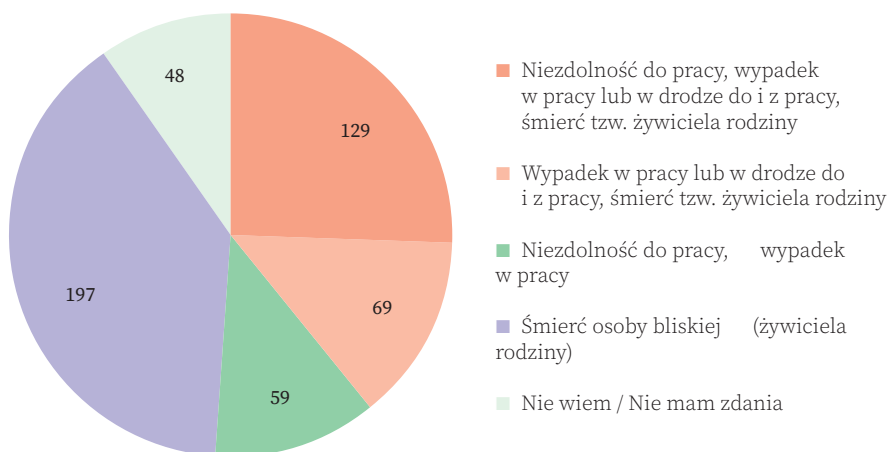

Rys. 2. Wiedza o kryteriach nabywania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy
Źródło: Opracowanie własne

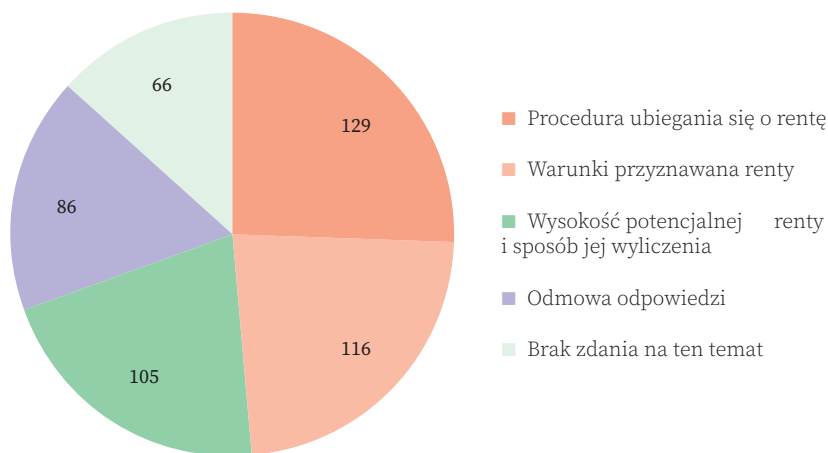
Na podstawie przeprowadzonego badania stwierdzić można, że co trzeci respondent (31,08%) zna kryteria przyznawania prawa do renty. Co czternasty badany (7,77%) nie ma żadnej wiedzy na ten temat, natomiast ponad połowa badanych (61,15%) nie zna zasad przyznawania tego świadczenia. Stan wiedzy respondentów na temat przyznawania prawa do tego świadczenia z obowiązkowego subsystemu ubezpieczeń społecznych w Polsce jest bardzo zły. Na rysunku 3 zaprezentowane zostały dane o wiedzy respondentów na temat przyznawania w Polsce prawa do renty rodzinnej.

Jak wynika z przeprowadzonego badania, tylko czterech z dziesięciu badanych (39,25%) zna kryteria przyznawania prawa do renty rodzinnej. Co dziesiąty respondent (9,55%) nie ma żadnej wiedzy na ten temat. Pozostali badani, czyli co drugi respondent (51%), mieli błędną wiedzę o tym świadczeniu. Stan wiedzy o rencie rodzinnej jest nieznacznie lepszy od wiedzy respondentów o rencie z tytułu niezdolności do pracy (o 10,15%), ale nadal połowa uczestników systemu nie

ma pojęcia, jakie kryteria muszą być spełnione, by ubiegać się o te świadczenia. Na rysunku 4 zaprezentowane zostały wyniki badania określające zakres niewiedzy respondentów o systemie rentowym.

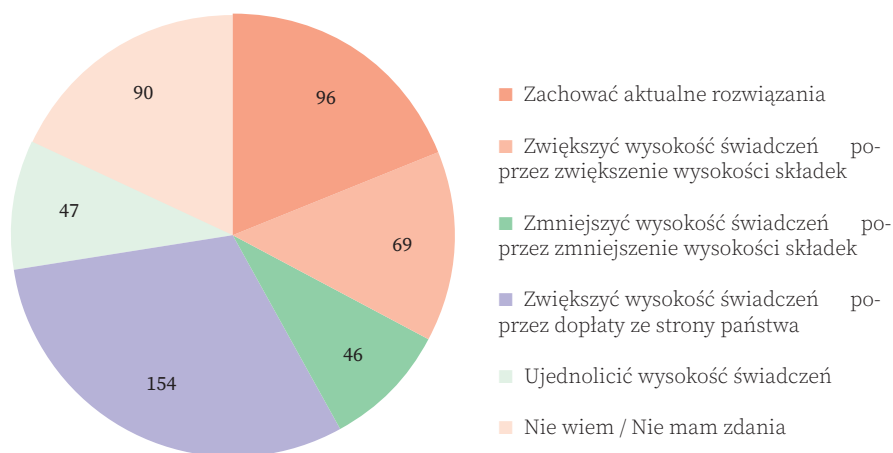
Rys. 3. Wiedza o kryteriach nabywania prawa do renty rodzinnej
Źródło: Opracowanie własne

Rys. 4. Zakres niewiedzy o publicznym systemie rentowym w Polsce
Źródło: Opracowanie własne

Z badania wynika, że co czwarty badany (25,79%) chciałby poznać procedurę ubiegania się o świadczenia rentowe. Podobny odsetek respondentów (23,11%)

chce poznać warunki przyznawania rent. Natomiast co piąty badany (20,95%) chciałby znać wysokość potencjalnej renty i sposób jej wyliczania, co szósty badany (17,13%) nie chciał określić swojej niewiedzy w tym zakresie, a aż co ósmy respondent (13,14%) nie miał zdania na ten temat. Prawie co trzeci respondent (30,34%) uważał, że obecny stan jego wiedzy jest wystarczający, by funkcjonować w tym obowiązkowym systemie, a jak wykazały wcześniejsze wyniki, jest to błędne założenie.

Rys. 5. Propozycje zmian w publicznym systemie rentowym w Polsce
Źródło: Opracowanie własne

Z przeprowadzonego badania wynika, że prawie co trzeci respondent (30,67%) chciałby zreformować system przez zwiększenie wysokości świadczeń poprzez dopłaty ze strony państwa. Prawie co piąty badany (19,13%) chce zachować aktualne rozwiązania. Co szósty respondent (17,93%) nie wie, co należałoby zmienić albo nie chce zaprezentować swojej propozycji. Co siódmy badany (13,74%) chciałby zwiększyć wysokość świadczeń poprzez zwiększenie wysokości składek. Prawie co dziesiąty respondent (9,36%) chciałby ujednolicić wysokość świadczeń. Podobną wartość (9,17%) osiąga zdanie badanych, że należy zmniejszyć wysokość świadczeń poprzez zmniejszenie wysokości składek.

Co najmniej sześciu na dziesięciu respondentów chciałoby zmienić dotychczasowe rozwiązania (37,06%). Pozostali albo nie chcą nic zmieniać, czyli aktualne rozwiązania ich zadowolają, albo nie mają zdania na ten temat, co wynika z ich niewiedzy.

5. Podsumowanie

Brak reformy systemu rentowego w 1999 roku i niezmiennianie jego zasad do tej pory to paradoks polskiego systemu ubezpieczeń społecznych polegający na tym, że zachowanie formuły zdefiniowanego świadczenia w systemie rentowym powoduje, iż świadczenia rentowe są znacznie wyższe od emerytalnych. W ten sposób powstają nierówności społeczne wśród osób ubezpieczonych (aktualne rozwiązanie umożliwiające zastąpienie niskiej emerytury wyższą rentą jest korzystne tylko dla osób, u których stwierdzono niezdolność do pracy przed uzyskaniem uprawnień emerytalnych). Problematyka ubezpieczenia rentowego jest niezbyt dobrze znana społeczeństwu polskiemu, a już kilkudziesięcioletnie zaniechania w ujednoliceniu polskiego systemu ubezpieczeń społecznych nadal oczekują na rozwiązanie.

Na podstawie przeprowadzonego badania można stwierdzić, że:

- ▶ Wiedza badanych na temat finansowania ubezpieczenia rentowego jest co najmniej niezadowolająca, gdyż mniej niż połowa respondentów nie ma pojęcia, jak płaci tę składkę. Zaskakujący jest fakt, że ubezpieczenie to jest obowiązkowe, a sami ubezpieczeni nie znają zasad jego funkcjonowania.
- ▶ Wiedza respondentów na temat przyznawania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych w Polsce jest bardzo niska. Tylko co trzeci respondent zna kryteria przyznawania prawa do renty, a ponad połowa badanych ma błędną wiedzę o przyznawaniu tego świadczenia. Stan wiedzy o rencie rodzinnej jest nieznacznie lepszy od wiedzy respondentów o rencie z tytułu niezdolności do pracy (o 10,15%), ale nadal połowa uczestników systemu nie ma pojęcia, jakie kryteria muszą być spełnione, by ubiegać się o te świadczenia.
- ▶ Co czwarty badany chciałby poznać procedurę ubiegania się o świadczenia rentowe oraz poznać warunki przyznawania rent, co piąty badany chciałby znać wysokość potencjalnej renty i sposób jej wyliczania, co szósty badany odmówił odpowiedzi na ten temat, a co ósmy respondent nie miał zdania na ten temat. Prawie co trzeci respondent uważał, że obecny stan jego wiedzy jest wystarczający, by funkcjonować w tym obowiązkowym systemie, a jak wykazały wcześniejsze wyniki, jest to błędne założenie.
- ▶ W zakresie propozycji reformy systemu rentowego prawie co trzeci respondent chciałby zreformować system przez zwiększenie wysokości świadczeń poprzez dopłaty ze strony państwa. Mniej liczni respondenci chcą zachować aktualne rozwiązania lub zwiększyć wysokość świadczeń poprzez zwiększenie wysokości składek. Najmniej liczni respondenci chcieliby ujednolicić

wysokość świadczeń lub zmniejszyć wysokość świadczeń poprzez zmniejszenie wysokości składek.

Mając na uwadze wyniki przeprowadzonego badania, konieczne są działania prowadzące do zwiększenia poziomu wiedzy ubezpieczonych, oparte na ich sugestiach. Zadania te winny być realizowane poprzez stosowny system edukacji w szkolnictwie i przez działania firmy ubezpieczeniowej (ZUS) i pracodawców.

Bibliografia

- Bartkowiak, M., & Ratajczak, J. (2021). Renta rodzinna a adekwatność świadczeń z zabezpieczenia społecznego kobiet i mężczyzn w ustawowym wieku emerytalnym w Polsce. *Ubezpieczenia Społeczne. Teoria i praktyka*, 2, 37.
- Błoch, W. (2018). Niespójność systemu emerytalnego i systemu rentowego w Polsce. *Gospodarka w Praktyce i Teorii*, 53(4), 37–38. <https://doi.org/10.18778/1429-3730.53.02>
- Börsch-Supan, A., Rausch, J., & Goll, N. (2020). Social security reforms and the changing retirement behavior in Germany. W: A. Börsch-Supan, & C.C. Coile (red.), *Social Security and Retirement Around the World* (s. 175–226). University of Chicago Press. <http://www.nber.org/papers/w27518>
- Fehr, H., & Fröhlich, A. (2024). Optimal retirement with disability pensions. *Journal of Pension Economics & Finance*, 23(3), 335–337. <https://doi.org/10.1017/S1474747223000227>
- Garbiec, R. (2020a). Finansowe aspekty rozwoju zintegrowanego publicznego systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*, 64(4), 33–51. <https://doi.org/10.15584/nsawg.2020.4.3>
- Garbiec, R. (2020b). Restructuring of the Disability Pension Scheme Following a Concept of an Integrated Public Social Insurance System in Poland. W: R. Ulewicz, & R.R. Nikolic (red.), *System Safety: Human — Technical Facility — Environment*. De Gruyter Poland. <https://doi.org/10.2478/czoto-2020-0002>
- Hernæs, E., Markussen, S., Piggott, J., & Røed, K. (2024). The impact of pension reform on employment, retirement, and disability insurance claims. *Journal of Population Economics*, 37(76), 27–77. <https://doi.org/10.1007/s00148-024-01052-5>
- Janich, N., Rhein, L., & Simmerling, A. (2010). Do I Know What I Don't Know? The Communication of Non-Knowledge and Uncertain Knowledge in Science. *Fachsprache*, 3–4, 95. http://www.fachsprache.net/upload/Articles/Janich_Rhein_Simmerling_Do_I_know_3-4_2010.pdf
- Klein, J., Reini, K., & Saarela, J. (2021). Sickness Absence and Disability Pension in the Very Long Term: A Finnish Register-Based Study With 20 Years Follow-Up. *Public Health*, 9, 556–648. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.556648>
- Maestas, N. Mullen, K.J., & Strand, A. (2021). The effect of economic conditions on the disability insurance program: evidence from the great recession. *Journal of Public Economics*, 199, 104410. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2021.104410>
- Maliszewski, M., & Lizakowski, P. (2019). Bezpieczeństwo socjalne osób całkowicie niezdolnych do pracy w świetle ustawy o rencie socjalnej. *Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa*, 12, 207.
- Marczak, R. (2016). Wiedza Polaków o systemie emerytalnym. Wyniki badań empirycznych, *Polityka Społeczna numer tematyczny*, s. 33–36.

- Mesjasz, Cz. (2017). Ignorancja i wiedza w zarządzaniu. *Przegląd Organizacji*, 7(930), 3–10. <https://doi.org/10.33141/po.2017.07.01>
- Morris, Z.A. (2024). A Framework for Evaluating the Adequacy of Disability Benefit Programs and its Application to the U.S. Social Security Disability Programs. *Journal of Social Policy*, 53(4), 1016–1032. <https://doi.org/10.1017/S0047279422000745>
- Pogonowski, M. (2020). Prewencja rentowa jako metoda przeciwdziałania niezdolności do pracy: wybrane aspekty. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, 1, 115. <https://doi.org/10.14746/ssp.2020.1.6>
- Proctor, R.N. (2008). *Agnotology. A Missing Term to Describe the Cultural Production of Ignorance (and Its Study)*. W: R.N. Proctor, & L. Schiebinger (red.), *Agnotology: The Making and Unmaking of Ignorance* (s. 1–35), Stanford University Press.
- Roberts, J. (2012). Organizational Ignorance: Towards a Managerial Perspective on the Unknown. *Management Learning*, 44(3), 219. <https://doi.org/10.1177/1350507612443208>
- Scheubel, B., Schunk, D., & Winter, J. (2013). Strategic responses: a survey experiment on opposition to pension reforms. *Scandinavian Journal of Economics*, 115(2), 549–574. <https://doi.org/10.1111/sjoe.12009>
- Sohlman, P. (2024). Predictors of disability retirement — a prediction model for disability pension application risk. *European Journal of Public Health*, 34(Supplement_3), <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckae144.579>
- Szlachta-Kisiel, K. (2020). Ewolucja ryzyka niezdolności do pracy. W: M. Borski, D. Fleszer, A. Pokora, & A. Rogacka-Lukasik (red.), *Prawo i czas: księga jubileuszowa z okazji 80-lecia urodzin Profesora Adama Lityńskiego* (s. 154–186). Humanitas.
- Uścińska, G. (2021). Ubezpieczenia rentowe i świadczenia dla osób niesamodzielnych: przykładowe obszary działań Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na rzecz osób niepełnosprawnych. *Niepełnosprawność*, 1/2, 64.
- Virtanen, M., Heikkilä, K., Vahtera, J., Kivimäki M., Halonen, J.I., Alexanderson, K., Rautiainen, S., Lallukka, T., & Mittendorfer-Rutz, E. (2022). Clustering of disability pension and socioeconomic disadvantage in Sweden: a geospatial analysis. *European Journal of Public Health*, 32(5), 703–708. <https://doi.org/10.1093/eurpub/ckac096>
- Wittlund, S., Mykletun, A., & Lorentzen, T. (2022). Disability pension dynamics in early adulthood: A two-decade longitudinal study of educational, work and welfare-state. *SSM. Population Health*, 12, 101062. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2022.101062>

Insured Persons' Knowledge of the Polish Disability Pension System and Their Proposals for Structural Changes

Abstract. The reform of the Polish social security system implemented in 1999 did not encompass the disability pension system. This already established system continues to be in force (with only minor changes) according to the principles introduced in 1971. Despite such long-standing solutions in this area, the insured demonstrate an inadequate level of awareness concerning it. The aim of this article is to present the scope of knowledge among the insured about the Polish disability pension system, and their recommendations for reforming it. The research methods employed in preparing the paper comprised a survey of 502 persons covered by the Polish social security system, and a review of literature. The insured persons' knowledge of the Polish disability pension system is insufficient, negligible, or non-existent. A paradox lies in the fact that, although the system is compulsory, its participants remain largely unaware of how it works, and exhibit limited willingness to expand their understanding of it. The low level of knowledge among the insured influences

their proposals for reforming the system. The study shows that a considerable proportion of respondents wish to reform the public disability pension system by increasing state subsidies, while the others prefer to maintain the existing arrangements. In this context, further measures are needed to enhance the knowledge among the insured, making use, *inter alia*, of the proposals they themselves put forward. These objectives should be pursued through the education system in schools, as well as implemented by the insurance company responsible for this area (Polish Social Security Administration — ZUS), and employers.

Keywords: disability pension system, knowledge, ignorance, changes in the system